

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL III.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő
Deák Péter

Írta

Ádány Tamás, Badó Attila, Békés Ádám, Benke József, Czeti István,
Földi András, Hamza Gábor, Király Miklós, Koi Gyula, Kukorelli István,
Landi Balázs, Pókecz Kovács Attila, Sándor István, Schweitzer Gábor, Szabó Béla,
Szabados Tamás, Szoboszlai-Kiss Katalin, Tóth J. Zoltán, Váczi Péter

ISBN 978 963 664 066 8

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.
www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Hamza Gábor, 2024
© Akadémiai Kiadó, 2024

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Felelős szerkesztő: Kovács Natália
Olvasószerkesztő: Rácz Attila
Nyomdai előkészítés: Mocsonoky Gábor
Fedélterv: Markó Natália
Termékmenedzser: Egri Róbert
Nyomdai munkálatok: Sowa Sp. z o.o.
Megjelent 24,67 (A/5) ív terjedelemben

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Földes Béla (1848–1945), a Magyar Tudományos Akadémia rendes és tiszteleti tagja

Földes Béla közgazdász, statisztikus, jogász, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1848. szeptember 25-én született a Krassó vármegyei (1881-től Krassó-Szörény vármegye) Lugoson, Weisz Béla néven. Kikeresztelkedett zsidó családból származott; édesanyja, Nagel Jozefa kereskedő, édesapja, Weisz J. János Lugoson orvos. Felesége az őt végig támogató és nem sokkal túlélő Holländer Anna; fia a fiatalon elhunyt Földes Béla Dezső; lánya Földes Livia, aki 1913-tól az író Mikszáth Kálmán fiának, ifj. Mikszáth Kálmán borsodi főispánnak a felesége. Földes Béla tudományos munkássága elsősorban a közgazdaságtanhoz és a statisztikához kötődik. Élete során közel ezer könyvet, értekezést, tanulmányt vagy kisebb cikket írt, leginkább statisztikai és nemzetgazdasági témákban – 1881-ig Weisz Béla, 1881-től Földes Béla néven. Mesteréhez, Kautz Gyulához hasonlóan a történeti közgazdasági iskola híve.

A gimnáziumot Temesvárott és Pesten végezte, majd jog- és államtudományi tanulmányokat folytatott a budapesti, a bécsi és a lipcsei egyetemen. Bécsben többek között Lorenz von Stein előadásait hallgatta, itt ismerkedett meg a nemzetgazdaságtannal, későbbi tudományos pályájának legfontosabb tudományterületével is. Állam- és jogtudományi doktori oklevelét 1873-ban szerezte meg a budapesti egyetemen. Egyetemi diákévei alatt írja első tudományos munkáját *A socialis kérdésről* címmel, Lugossy Béla álnéven. Már 1872-ben kinevezik a Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatóhelyettesévé, de már a rá következő évben gyakorlati pályáját felhagyva az oktatásnak és a kutatásnak szenteli életét.

1873-tól 1879-ig a Budapesti Kereskedelmi Akadémián a kereskedelem-történet rendes tanára lesz, de helyettesként tanít pénzügytant és nemzetgazdaságtant is. 1879 és 1880 között a nagyváradi jogakadémián tanít, 1880-ban azonban visszatér a Budapesti Kereskedelmi Akadémiára, hogy immáron a nemzetgazdaságtan és a pénzügytan rendes tanára legyen. Emellett 1880-tól a budapesti egyetemen a statisztika magántanára lesz. 1882-ben ugyanitt már a – külön miniszteri engedéllyel, csak rá tekintettel létrehozott – második statisztikai tanszék nyilvános rendkívüli, 1889–1892 között nyilvános rendes tanára; 1892-től 1917-ig pedig – mestere, az ekkor a Magyar–Osztrák Bank kormányzójává kinevezett Kautz Gyula utódjaként – ugyanitt a nemzetgazdaságtani és pénzügytani tanszék nyilvános rendes tanára.

1879-től 1918-ig a Magyar Tudományos Akadémia nemzetgazdasági bizottságának tagja, 1881-től helyettes előadója, 1900-tól előadója.

Földes Bélát 1893. május 12-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd nyolc évvel később, 1901. május 10-én rendes tagjává választotta. Levelező taggá történt választását követően akadémiai székfoglaló előadását *Adalékok a magyar hitbizomány kérdéséhez* címmel 1894. április 16-án tartotta. A székfoglaló előadás kivonatos formában meg abban az évben nyomtatásban is megjelent az Akadémiai Értesítőben. Az MTA rendes tagjává történt választását követően *A társadalomerkölcsi probléma* címmel tartotta meg székfoglaló előadását 1903. április 6-án. Ez az előadás is megjelent nyomtatásban, kivonatos formában, a Magyar Tudományos Akadémia *Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből* című sorozatában.

Nemzetközileg is nagyra értékelt tudományos munkássága kivételes megbecsülésének, értékelésének jeleként 1933. május 19-én a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjának is megválasztja.

Akadémiai és egyetemi státuszai mellett számos konkrét feladat ellátására is felkérést kap: 1876-ban a magyar fővárosban tartott IX. nemzetközi statisztikai kongresszus titkára; egyik szerkesztője és szócikkírója a magyar kereskedelmi szótárnak és a közgazdasági enciklopédiának; alapítója és szerkesztője a *Nemzetgazdasági és Statisztikai Évkönyvnek*; szerkesztője a *Nemzetgazdasági Könyvtár és a Társadalom- és Gazdaságpolitikai Könyvtár* című sorozatoknak, valamint a *Remekírók Tárnak*; szakszerkesztője a *Pallas Nagy Lexikon* nemzetgazdasági részének; a német államtudományi kézikönyv (*Handwörterbuch für Staatswissenschaften*), valamint a *Zeitschrift für Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften* c. folyóirat munkatársa. 1876-tól az Országos Statisztikai Tanács titkára, egészen 1901-ig, de a Tanácsnak titkári feladatai megszűnését követően is, haláláig tagja ma-

rad. Mivel bűnügyi statisztikai kérdésekkel is foglalkozott, beválasztják a Jogászegylet börtönügyi bizottságába is.

Földes Béla tagja több nemzetközi szakmai szervezetnek is: 1885-től az Institut International de Statistique-nek, 1891-től a British Economic Associationnek. Tiszteleti tagja a Société Belge d'Études et d'Éxpansionnak és az American Economic Associationnek. 1902-ben udvari tanácsosi címet, 1918-ben pedig császári és királyi belső titkos tanácsosi címet kap. Kétszer is megválasztják a budapesti egyetem jog- és államtudományi kar dékánjának: először az 1896/1897-es tanévben, másodszor az 1912/1913-as tanévben tölti be ezt a tisztséget. 1917-ben megválasztják az egyetem rektorának. Rectori tisztségét azonban nem tölti ki, mivel arról 1918 augusztusában lemond.

Földes Béla a századfordulót követően politikai pályára lép. 1905-ben a nagybányai kerületben országgyűlési képviselővé választják a függetlenségi párt programjával. Képviselőként az önálló magyar jegybank híveként javaslatot dolgoz ki az osztrák–magyar közös bankot felváltó, önálló nemzeti bank felállítására 1911-től. Pártján belül javaslata 1909-ben többségi támogatást kap, annak ellenére, hogy a pártelnök, Kossuth Ferenc ellenzi azt; mindez a párt kettészakadását eredményezi. Földes Béla ezt követően a párt Justh Gyula-féle radikális szárnyához csatlakozik, és ennek keretében folytat politikai tevékenységet. 1917 augusztusában az Esterházy-kormányban átmenetgazdasági feladatokkal megbízott tárca nélkül miniszter lesz, mely miniszteri funkciót az 1917 őszen megalakuló harmadik Wekerle-kormányban is betölti. E megbízatása 1918 májusában szűnik meg. Ekkor végleg felhagy az aktív politikai tevékenységgel, és nyugdíjba vonulva kizárólag a tudományos munkára összpontosítja figyelmét.

1923-tól a Magyar Statisztikai Társaság tiszteleti tagja. 1927-ben megválasztják a Magyar Társadalompolitikai Társaság elnökévé. 1926 és 1939 között az Országos Biztosítási Tanács tagja, 1932 és 1944 között pedig az Országos Szociálpolitikai Intézet igazgatótanácsának elnöke.

Földes Béla nemzetgazdasági elemzéseiben a történeti megközelítést erkölcsi kérdésekkel vegyíti; szocialista alapállása mutatkozik meg a liberalizmus individualizmusának elvetésében, a közösség felelősségének hangsúlyozásában. Egész munkásságát átható gondolata, hogy a mély jövedelmi egyenlőtlenségek felszámolásában az államnak szerepe kell hogy legyen. Az állami szociálpolitikai szerepvállalás és az önálló munkásmozgalmi szerveződések (így a szakszervezeti mozgalom) mellett támogatja az önálló magyar nemzeti érdekek megfogalmazását; ezek képviselését nemcsak politikusként, hanem társadalomtudósként is fontosnak tartja. Etikai alapállását az egoizmussal szembeállított altruizmus jellemzi, melyet közösségi szinten

is elképzelhetőnek tartott, ennek gazdasági és társadalmi strukturális feltételeit igyekezett kidolgozni.

1883-ban a Magyar Tudományos Akadémia Dóra-díjat adományozott Földes Bélának *Papírvaluta és ágió* című akadémiai pályamunkájáért. 1909-ben a *Közgazdasági Értekezések* I. (1902. évi) és II. (1909. évi) kötetéért ugyancsak az MTA-tól megkapta a Marczibányi-díjat. 1937-ben végül ugyancsak a Magyar Tudományos Akadémia Chorin Ferenc-díjban részesítette.

Földes Béla igen magas korban, 96 éves korában, 1945. január 18-án, a budapesti gettó felszabadításának napján tragikus körülmények között hunyt el. Testét a Dohány utcai zsinagóga mellett, tömegsírban temették el.

Tóth J. Zoltán

Földes (1881-ig Weisz) Béla főbb munkái

A nemzetgazdaságtani eszmék újabb fejlődése. Athenaeum, Budapest, 1874; *A nemzetgazdaságtan néhány alapkérdéseinek jelenlegi felfogása a külföldi tudományban.* Ráth Mór, Budapest, 1877; *Bevezetés a gazdaságtörténetbe.* Ráth Mór, Budapest, 1878; *A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1880; *Der Einfluss von theueren und billigen Zeiten auf die Sterblichkeit.* Fischer, Jena, 1880; *Adalékok a papírpénz történetéhez és statisztikájához.* Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1882; *Értekezések az angol és a francia nemzetgazdaságtan köréből.* MTA Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1882; *Statisztikai tanulmányok a gabonaárak hullámzásairól a XIX. században és a gabonadrágaságok hatásairól.* Zilahy Simon, Budapest, 1882; *Papírvaluta és ágió: Nemzetgazdaság-statisztikai vizsgálódások azoknak hatásáról, különös tekintettel a kereskedelmi forgalomra.* Kilián Frigyes, Budapest, 1883; *Városaink és a városi lakosság életviszonyai az utolsó népszámlálás alapján.* Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1883; *Magyarország statisztikája összehasonlítva egyéb államokkal különös tekintettel Ausztriára.* Eggenberger, Budapest, 1885; *A nemzetgazdaság- és pénzügytan kézikönyve.* Zilahy Simon, Budapest, 1885; *A bűnügy statisztikája: sociológiai tanulmányok.* Eggenberger, Budapest, 1889; *Társadalmi gazdaságtan: nemzetgazdaságtan.* Eggenberger, Budapest, 1894–1898; *Quota-tanulmányok.* Pfeiffer, Budapest, 1899; *A nemzetgazdaság és pénzügytan vezérfonala.* Athenaeum, Budapest, 1900; *Az állambáztartástan.* Politzer, Budapest, 1900; *Közgazdasági értekezések.* (Első sorozat.) Politzer, Budapest, 1902 (I. kötet) és 1909 (II. kötet); *A társadalomerkölcsi probléma.* Székfoglaló értekezés. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1903; *A socializmus fejlődése napjainkig.* Franklin, Budapest, 1903; *Statisztikai előadások.* Politzer, Budapest, 1904–1905; *A nemzetgazdaság- és pénzügytan vezérfonala.* Athenaeum, Budapest, 1906; *A törlesztéses államadósságok különféle nemei, előnyei és hátrányai.* Politzer és Grill, Budapest, 1906; *Az adóreformról.* Franklin, Budapest, 1908; *A socializmus.* (1-2. kötet). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1910; *Az állambáztartástan: pénzügytan.* Grill Károly, Budapest, 1912; *A nemzetközi kereskede-*

lem elméletéhez. Akadémia, Budapest, 1915; *Valuta-politika: kritikai tanulmányok, különös tekintettel a legközelebbi jövő pénzügyi problémáira*. Politzer és Grill, Budapest, 1917; *Ricardo: különös tekintettel a háborús közgazdaság kérdéseire*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1919; *Finanzwissenschaft*. Fischer, Jena, 1920; *Die Hauptströmungen der sozialistischen Gedankenwelt*. Elsner, Berlin, 1923; *Völkswirtschaftliche und Sozialpolitische Untersuchungen*. Fischer, Jena, 1927; *A trianoni békeparancs hatása a magyar közgazdaságra*. Magyar Külügyi Társaság, Budapest, 1928; *Az anyagi és társadalmi helyzet befolyása a házasságkötésekre, a születésekre és halálesetekre, különös tekintettel Budapestre*. Hornyánszky, Budapest, 1929; *Influence de la situation matériel et sociale sur les mariages, les naissances et les décès, eu égard particulièrement a Budapest*. Pátria, Budapest, 1929; *Társadalompolitikai és gazdaságérkölcsei igazságok*. Magyar Társadalompolitikai Társaság, Budapest, 1936; *A szociális igazság felé: szociális breviárium*. Országos Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 1936 és *Statisztikai előadások*. Magyar Statisztikai Társaság, Budapest, 1936.

Felhasznált irodalom

Erődi-Harrach Béla: *Hatvan év szociálpolitika. Visszapillantás Földes Béla szociálpolitikai munkásságára*. Társadalompolitikai Füzetek, 1931; Boér Elek: *Földes Béla emlékezete*. Városi Nyomda, Budapest – Szeged, 1948 (Különlenyomat a Közgazdasági Szemle 1948/1–4. számából, 1–24.; *Előszó*. (Rövid életrajz, méltatás). In: *Ünnepi dolgozatok a társadalomtudományok köréből. Földes Béla kir. m. tudományegyetemi ny. r. tanárnak a budapesti kir. m. tudományegyetem nemzetgazdasági és statisztikai semináriumának 25 éves fennállása emlékére ajánlják a seminárium egykori tagjai: Fellner Frigyes, Hegedüs Loránt, Kenéz Béla, Márki Hugó, Navrátil Ákos, Somogyi Manó*. Pallas Nyomda, Budapest, 1905. II. kötet, 249.; *Földes Béla* (szócikk). In: *Magyar életrajzi lexikon*. 1. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, 531.; *Földes Béla* (szócikk). In: *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái III*. Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete, Budapest, 1981, 665–672.; *Földes Béla* (szócikk). In: *Zsidó lexikon*. Pallas Nyomda, Budapest, 1929, 284–285.; *Földes Béla* (szócikk). In: *Magyar Társadalmi Lexikon*, Budapest, 1930, 165.; *Földes Béla (A Képviselőház tagjai)*. In: *Sturm-féle országgyűlési almanach: 1906–1911: rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól*. Wodianer, Budapest, 1906, 99–101.; *Földes Béla (A Képviselőház tagjai)*. In: *Sturm-féle országgyűlési almanach: 1910–1915: rövid életrajzi adatok az országgyűlés tagjairól*. Pázmáneum, Budapest, 1910, 273–274.; Kovács I. Gábor (szerk.): *Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára 1848–1944*. I. kötet. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2012, 53–55. o.; Laky Dezső: *Megemlékezés Földes Béláról, Fellner Frigyesről és Kenéz Béláról*. Magyar Statisztikai Szemle, 1947/7–8. szám, 272–289. és *Földes Béla (1848–1945) műveinek válogatott bibliográfiája*. Összeállította Körmenyi Gábor, Papi Bea (életrajzzal). Budapest, 1991.